

Mese a káró-alsóról

...Egyedül maradt a hajnallal, Vik nyugtalan álmával és a maga súlyos, fekete, sötét aggodalmával.

Hallgatta lélekzését, az ébresztőóra kegyesét, a ház ébredését; érezte minden egyes ajtó csikordulását, a lift zúgását, az első járókelők lépteit az utcán, a gépkocsik, a tejeskocsik különféle utcazaját, és feszülten várakozott. Berregett az ébresztőóra is, Ben fölkel, némán távozott, ő teát főzött neki, s csendben tűrte csókját a távozáskor.

Mozdulatlanul virrasztott a fiú mellett és várt. Az ébresztőóra hétre volt beállítva, a mutatók már nyolc órát jeleztek. Vik kinyitotta a szemét: „Mama, fojt...” — mondotta. Vörös volt, arca veritékés, tekintete ködös. Az anya rögtön tudta, hogy egész teste lázas. Orvost keresett, de még korán volt. A rendelőt hívta fel. — Csak ha súlyos az eset — válaszolta egy hang a drót túlsó végén. Végül mégis megjelent egy 40 év körüli hivatalosan merev férfi, sietve lépett a szobába és megvizsgálta Viket. Váladékot vett, orvosságot írt. Dél körül mentőkocsi érkezett, gondozott külsejű ápolónővel.

— Diftéria — mondotta —, el kell szálítanunk.

Viket elvitték. Hosszú, fehér ingben, meggörnyedten, csapzott, szőke fűrtjeivel. Viket, akinek utolsó képe itt van a fényképalbumban. Hat nap múlva látta viszont — a ravatalon.

*

Csak egy dologra nem emlékszik, nem képes emlékezni ebből az időből: Ben megkövesedett arcára, és arra, hogy szeretett volna elmenni, eltűnni valahová,

* Novák Szimics 1906-ban, Varesben született. Foglalkozása: gazdaszármérnök. Jelenleg a Horvát Népköztársaság állami kiadóvállalatának a ZORA-nak, a külföldi irodalmi művekkel foglalkozó szerkesztője.

1929-ben Jován Popoviccsal együtt közzétette „Elvtársak könyve” címmel „a legifjabb jugoszláv szociális költészet almanachját”. Emiatt Szimicset, Jován Popovicset és még néhány társukat az államvédelmi bíróság elé állították. Nyolc hónapot töltött a kikindai fogházban.

Később még számos műve — elbeszélése és regénye — jelent meg.

Szimics legújabb regényének címe: Ha leszálisz a hintáról (Kad sletiš s ljuľjaške). Ebben a regényében a háború előtti „Bata” céget ábrázolja. A regény a zágrábi „Kultura” kiadásában jelent meg.

akárhová, csak minél messzebb ettől az északi tó-menti nagyvárosból. Tudja, hogy attól az időtől, attól a reggeltől kezdve, amikor Viket elvitték, Ben nem képes többé a szemébe nézni. Bűnösnek érzi magát. Bűnösnek azért a ravatalért, azért a kis hantért. Hol volt azután? Mennyi ideig feküdt a szanatóriumban? Ki mondhatta azt meg... Sehogy sem képes rá emlékezni. Vikkel együtt mindent elvitt a mentőautó és minden el van temetve az alá a kis sírhant alá. És titokban most egész biztosan tudja (amit senki sem tud és nem is fog megtudni soha), hogy ez a kis sírhant nem igazi.

Hazugság, mint mindaz, ami itt körülveszi és minden ami Benhez tartozik. Hazugság, éppúgy, mint a szökés a csillagtalan ég elől, a gesztenye- és hársfasoros, rozsvetések és gyümölcsök-övezte, fojtó illatú kisvárosba — amit ígértek neki és ahogyan élt is egykor és ami szűzen várt rá a fényes, napsütéses napok kék csillámló levegőjében, hogy pihenést adjon bánatának, hogy fátyolt borítson nagy kínjára. Sem a jegenyék megmozduló, lehajló, vigasztalásként ráboruló hosszú árnyai, amelyek a szanatóriumból kijövet megnyúlva követték, egyre nőttek, hogy aztán eltűnhessenek — még ezek a borogatásként nedves árnyak sem voltak képesek megvigasztalni.

Hazugság, mint amikor az ura azt mondta neki (meggyőződve, hogy már valamennyire megnyugodott és hogy megvigasztalja — milyen nyomorult kísérlet...): „Lesz még nekünk gyermekünk...”

Visszatérni a régi otthonba és gyereket várni! Hát visszaadhatja, hát pótolhatja valaki Viket? Hazugság, mellébeszélés, mintha nem szánta volna el magát, hogy elmenjen akár a világ végére is — hisz neki már úgyis minden mindegy. Ben nem tudja, mennyi ideig és mennyi kinnal szülte Viket. Ben nem mérte fel hallgatag kínlását, ahogy órákig, napokig vájta körmeit a párnába és marcangolta a huzatot, míg a többiek körülötte hangosan jajveszékelték... Harmadnapra átvitték a nagy, tágas terembe és fehérálarcos komor fejek gyanúsán szemlélték. Aztán ő is fehér álarcot kapott...

Aznap, amikor Ben azt mondta neki, hogy talán még lehet gyermekük, végigjárták az orvosokat. Mindegyik azt felelte, bizonytalan, hazug vigasztalással: „Talán”.

Egy hónappal előbb, mielőtt régi otthonukba indultak volna, még elment egy nagy tudású és nagyon drága orvostanárhoz:

— Az igazat akarom tudni és kész vagyok érte kétszeresen fizetni — mondta, mert tudta, hogy az igazságot mindig drágán kell megfizetni.

— Sajnos, asszonyom, soha többé nem lehet gyermeke.

Ez volt az utolsó hazugság, az utolsó csalódás, ami Ben részéről érte az életben. De ez egyben bátorítás is volt, hogy kívárhassa a titoknak ezt a megnyilatkozását, ami által lassan behegedt szegény vérző szíve — annak az édes, felmérhetetlen megismerésnek a megnyilatkozását, ami a jutalma lesz minden szenvedésért, minden el nem hullajtott könnycseppért. Mert még a könnyei is elapadtak...

Ezek az órák, amelyekben végleg eltűnt a rétek zöldje, eltűntek a komló- és rozsmező, a hárs és gesztenyefák és feltűnt a Cipők Városa, négyszögletes lakónegyedeivel, egyenes szabályos utcáival, aszfaltjával, betonjával és üvegtábláival — a Cipők Városa egyenletes zöld sövényeivel, a telefonhuzalokkal, jelzőtoronyokkal, reklámtáblákkal és feliratokkal, fénylő villanykörtéivel és szimmetrikusan ismétlődő hatalmas félkör alakú munkatermeivel... A Cipők Városa gépzúgásával, a konvejerok fonásával, a szirénák bűgásával, a gummiosztály hatalmas kéményével, amelynek a vége sosem látszik, mert mindig szürke füstfelleg burkolja, s mögüle bújik elő derült éjjeleken a szelid, csendes hold. Bizonyos, hogy ezekben az órákban nagyon sokat ült a kicsempézett, fehér konyhában. Épp így ült, magában, némán akkor is, amikor belépett a ványnyadt, elnyűtt-ruhás öregasszony, a zsíros, kopott kártyacsomóval. Leült az asztalhoz anélkül, hogy köszönt volna, anélkül, hogy helyet kínáltak volna; — esős alkonyat volt — és így szólt: (honnan is kerülhetett ide, a munkának és a gépeknek ebbe a józan városába?)

— Emelj csak egyet — ismerem én a te nycmorúságot. De amit elmondok, arról senkinek se szólj...

Így volt?

Lida az öregasszonyhoz lépett, csendben, alázatosan, mert érezte, hogy eljött a titok feltárulásának régvárt pillanata. Remegett, mint a nyárfavessző.

— Eljöttél, hogy megmondd. Te tudod mire várok.

— Tudom. A te szíved halott. De jó híreket hozok, örülj.

— Hát örülhetek én még valaminek?

Az öregasszony eközben kirakta kártyáit, gyors mozdulatokkal helyezte egyiket a másik mellé: a vörös tízest, a treffdámát, az öreg, komor pikk-királyt, a jelentéktelen treff-nyolcast, a méltóságteles piros ászt, a csinos káro-dámát, két tízest egymásmellé, a treffet és a pikket, aztán három örömet jelentő kártyalapot: a káro-nyolcast, kilencset és a treffdámát, melléje a mogorva, treff-királyt — és váratlanul, a ritkafürtű fiút ábrázoló — káro alsót.

Vajjon hallotta-e egyáltalán az öregasszony éneklő, hivatásszerűen szavaló hangját?

— Minden nagy és erőteljes... nagyon is hatalmas ez a treff-király — a te urad —, de te szomorú vagy miatta, a káro-alsó miatt. — A fiad miatt, ez az, látod?

Az öregasszony átszellemült, fénylő arcához kap és folytatja: — Őt várod, folyton, szakadatlanul, de most már minden akadály elhárult és minden pillanatban megérkezhet...

Tudta, hogy szüntelenül áltatták. Ben is hazudott, az a szorgoskodó serény orvos, akkor reggel, az is hazudott, az a rendszerető ápolónő, aki Viket magával vitte, de még a mentőautó is hazudott, — a pap is hazudott a temetéskor, a sírásók is hazudtak, még az ő bánata is hazudott. Mindenki hazudott. szüntelenül hazudik és mindig hazudni fog — csak az ő vérző anyai szíve nem hazudik. az nem képes őt megcsalni. Az rohan. ölébe veszi a fiút, aki előlép a kártyákból. Viket, a kis édes, szőkehajú Viket, a kedves káro-alsót.

A fiú ugyanolyan, mint az utolsó fényképen, mint amikor elvitték: kis angyal, hosszú fehér hálóingben. Még mindig ugyanolyan, habár közben felnőtt, már 17 éves, mert az az ő nagy kisleány, aki még mindig három éves kisfiú maradt. Vajjon felnőtt-e valamikor egy anya gyermeke?

*

*Mit mesélt a kártyákból előlépő fiú,
a káro-alsó?*

— Anyám, az az ember, az a munkanélküli, üvegtelen ókulárés munkás, az követte el a cserét. Hogy milyen haszna volt belőle — kétlem, hogy valaki is tudja, azt

csak találgathatjuk. A járványkórházban a mellettem levő ágyon (mert mindig két-két ágy volt egymás mellett) egy ugyanolyan kisfiú feküdt, mint én, velem egyidős, ugyanolyan arcú, úgyhogy első pillanatra a felületes szemlélő előtt ikreknek látszottunk. Te nagyon jól tudod, hogy bennünket ott a járványkórházban mindentől szigorúan elzártak és hogy az ott dolgozó kórházi személyzetten kívül senki sem jöhetett be hozzánk. Sejtettem (már ahogy olyan kicsi koromban sejtettem), hogy te eljöttél ahhoz a hirhedt csarnokhoz, hogy érdeklődtél, hogy reszkettél érttem és hogy végül semmit sem tudtál meg. Mert arról az osztályról, vagy a hullaházba került az ember (és ha emlékszel még hullakamrát is külön tartottak a fertőzőbetegségben meghaltaknak) vagy a lábadozók osztályára. A hatodik nap, pirkadatokkor, az a kisfiú mellettem — meghalt. Senki sem hallotta, senki sem tudta, hogy meghalt — csak én. Áthajoltam hozzá az ágyból, szemem az ő fennakadt szemébe, elnyúlt arcába révedt: átkúsztam a két ágy közötti kötött hálón és hozzáfeküdtem. Hideg volt és meg akartam melegíteni. Megöleltem kis kezemmel és leheléssel akartam melegséget önteni belé. És elaludtam.

Amikor felébredtem, az ő ágyában feküdtem, az enyém üres volt. Így lettem én ő és ő én.

Néhány nappal később a gyógyultak szobájába jött az az ember, az az üvegtelen ókulárés, munkanélküli munkás. Átadtak neki. Sírtam és azt dadogtam, hogy ez nem az én apám. Kértem, követeltem az anyámat. De téged hiába hívtalak anyám, hiába remegtem és hiába kapálóztam kezeimmel. Azok a fehérruhás emberek magyarázták rémülten, mert a másik fiú mellett a halott mellett találtak — aki én voltam.

Az az ember, az az üvegtelen ókulárés munkanélküli munkás, azonnal felismerte, hogy nem én vagyok ő. Éreztem az árnyékot az arcán. Az az árny sötét volt és szívből jövő. Tudom, hogy az az érzés ibolyaszínű volt, mert azóta mindig, amikor ibolyaszínt látok a szivárványban, arra a pillanatra emlékezem. Hogy mit mondott az az ibolyaszínű árnyék annak az embernek, annak az üvegtelen ókulárés munkanélküli munkásnak a szívében, sokkal később tudtam meg és sokkal később önthettem szavakba. „Ez nem az én fiam — mondta az árnyék az ember szívében — az a másik, akit eltemettek és elsírtak, az az én fiam. Azt a gyáros fiaként temették el (apámnak már akkor műhelye

volt, úgyszólván gyára és ide készült viszsza, a régi hazájába — úgy-e?) virágokkal, könnyekkel temették el egy szép kis sírba és a sírhant fölé, — mint azt a gyárosok szokták tenni gyermekük sírjára, — szép márványsíremléket tettek, belevéssett angyalával. Gyászolni fogják és örökké emlékezni rá, könnyekkel siratni — legalább is az anyja. És az én fiam — legalább is az árny ott az ember szívében — az én fiának nincs anyja, az egy szegényember gyermeke és közös sírba temették volna, a kórház költségére és igen gyorsan eltűnt volna minden nyoma. És hova mindenhova nem sodor engem az élet... Ezért teljesedjék a sors igazsága, ha már ilyen kegyesen döntött...

A kórházból az az ember, az az üvegtelen ókulárés munkanélküli munkás, az állomásra vitt. Tizennyolc óra hosszát utaztunk Nyugat felé. Abban a nagy kikötővárosban elvitt az árvaházba. Azt hiszem eladott. Az árvaházak boldogan fogadták a szép, fiatal fiúgyermeket, a törvénytelen gyermekeket, a sokgyermekes családból való fiúkat, akikről nem volt ki gondoskodjék. Ebben az árvaházban a szülőknek először is le kellett mondaniok gyermekükről (ezt később tadtam meg) s azok új nevet kaptak. Később, amikor valaki örökbe fogadta őket, ismét más nevet kaptak, azokét, akik örökbe fogadták. Minden üzlet ott, te tudod anyám, még a gyermekek is.

Nem kellett soká várnom ott az árvaházban, hamarosan elküldtek egy kis jólmenő étterem tulajdonosához, ahová a középosztályból való emberek jártak. Egyszerű, istenfélő, gyermektelen emberek voltak és — örökbe fogadtak. (Alig egy évet töltöttem az árvaházban). Túlságosan nagy csend volt náluk, nagyon el voltak foglalva és valahogy bábuként kezeltek. Az árvaházban egyszerűen Viknek neveztek s mostoháim a saiat vezetőneveiket adták nekem. Mindenki az ő fiuknak hitt. De én valahogy halványan sejtettem, hogy valamikor egy fiatal, sötéthajú aszszony játszott velem, sétálni vitt és nagy gummilabdát vett. (Te emlékszel rá, anyám.) Valahogy halványan emlékeztem annak az asszonynak a nevetésére, az ölelésére és arra a melegségre, amit csak az anya adhat. Sokáig voltam náluk és iskolába is innen kezdtem járni, amikor az üzletük még rosszul ment.

Az étteremben segítettem, csaposlegény lettem. De akkor hirtelen minden fenekestül felfordult. Mostohaapám eladta az éttermet (vagy adóssága fejében elárverezték, már nem tudom) és mi Kelet felé

indultunk. Városról-városra jöttünk visszafelé. Mostohaapám munkát keresett és nagy nyomorban éltünk. Útközben egyikét, legfeljebb négy hónapig megállapodtunk egy-egy helyen. Az úton meghalt a mostohaapám. Egyedül maradtunk nevelőanyámmal. Ismét tovább mentünk és az Északi Tó melletti városba érkeztünk; a Szájfért-féle szállóban kaptam alkalmazást mint kifutó, s közben az esti iskolába jártam. Hogy mi húzott engem oda, hogy miért kerestem ott igazi szüleimet, hogy miért emlékeztem szüntelenül zavarosan, mint egy álomban, arra a házra, amelyben laktunk, hogy miért járt ott mindig az eszemben az a kórház és ahogy annak a másik megmerevedett kisfiúnak az ágyába másztam — senki sem magyarázhatná meg nekem. Szabad perceimben, mintegy álomban, kókadtan, bágyadtan barangoltam az utcákon és kerestem valamit... A végtelenbe nyúló keresés volt ez. És amikor egy napon egy vendégnek valamilyen üzenetet vittem abba a házba a hetedik emeletre és amikor az az asszony behívott és süteménnyel kínált meg — belülről mintha valami azt mondta volna: ez az a lakás, ahonnan akkor régen, egy reggel elvittek. Kérdősködni kezdtem, ki lakott itt és egyszerre minden világossá vált. Visszatértem hozzád Anyám, de senkinek sem szabad tudnia. És mindig eljövök, amikor csak tehetem, mert számunkra nincs többé távolság...

*Mit mondott Lida
a kártyákból előlépő fiúnak?*

Mindig gondoltam, hogy az akkor nem te voltál. Ebben a mai világban még a halál is szabályokba van foglalva, törvényekbe szorítva. Fertőzés és üvegablak... ne menj túlközel... nem csókolhatod meg a neked oly kedves kihült homlokot. ne-hogy ráfizessenek hozzátartozóid. Azok az egykedvű hozzátartozók akik engem nem érdekelnek. Minden ködös fájdalom-

ba burkolózott... Sohasem hittem el ezt a halált... Azért is maradtam életben azok után a hosszú, felmérhetetlen szanatóriumi hónapok után, azért is akartam elsőkni az elől a hazug sírhant elől. De minek is beszélek neked erről, hisz te mindezt úgyis jól tudod...

Apád abban az időben kezdett emelkedni s megszédült a saját nagyságától. Nagy akart lenni, hogy megvalósíthassa álmát. Ez tulajdonképpen az oka mindannak ami történt. Ő már kezdettől fogva, valójában az esküvőnk óta, rájött magában — és ez a rádöbbenés később szilárd meggyőződésévé vált, — hogy én valahogy nem ebből a világból való vagyok... kívül állok az ő valóságán... Sohasem gondolt arra, (szegény) hogy ez csak az ő valósága, és hogy az ámitásnak nincs határa.

Még lánykoromban összeolvastam rengeteg vaskos könyvet az udvarok életéről; elhagyott anyákról, gyermekekről, a gyermekek elcseréléséről születésükkor vagy később, jóról és rosszról, — sok nemes könyvet, amelyekben a jó mindig győzedelmeskedett. Kiagyalt mesék! — Ezek a könyveim még mindig megvannak, még ma is olvasgatom őket. — Az én valóságom igazságosabb és az győzött. Az ő valóságában te akadály voltál az érvényesülés felé vezető útbán. Csak a saját nagysága eszméjével volt elfoglalva, arra volt ideje, és azt szerette, semmi mást; te pedig arra emlékeztetted, hogy mindezt meg kell osztania és így (szerinte) élete célját tévesztette volna. És amikor beidéztek a két apát, (ebben a mai világban, ha gyermekekről és halálról van szó, mindig az apákat hívják) ő megtagadott téged, azt mondta, hogy nem te vagy a fia, hanem a másik, a halott. Így lökte félre az egyetlen, útjában álló akadályt, — mert én az ő számára sohasem jelentettem akadályt...

Most már érted? De én vártam, mély, titkos reménykedéssel, magambazárt, jól rejtett reménykedéssel, — és nem hiába...

(fordította: kj)